

CZY AUSTRO-WĘGRY BYŁY MODELEM ZINTEGROWANEGO, WIELONARODOWEGO PAŃSTWA W EUROPIE ŚRODKOWEJ?*

Teoria integracji europejskiej, rozpowszechniona szeroko w literaturze zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej, była jedną z przyczyn znacznego wzrostu zainteresowania współczesnego dziejopisarstwa burżuazyjnego problematyką najnowszej historii krajów basenu naddunajskiego i losem monarchii dunajskiej, która rozpadła się w 1918 r. Porównanie liczby prac poświęconych Austro-Węgrom z początku lat dwudziestych i w chwili obecnej wywołuje nawet wrażenie, że

„im dalej w przeszłość odchodzi monarchia Habsburgów, tym liczniejsze stają się poświęcone jej studia”,

i że dziś

„historia Austro-Węgier stała się palącym problemem współczesności”¹.

Na fakt ten wskazano już w historiografii radzieckiej. W związku z tym zwrócono też uwagę na to, w jakim stopniu zmieniła się istota oceny monarchii dunajskiej i jej roli dziejowej w rozwoju Europy współczesnej przez literaturę burżuazyjną². Jeśli dawniej dominowała ostra krytyka monarchii habsburskiej i jej biurokracji — jak u H. W. Steeda³ — to obecnie na plan pierwszy wysuwają się próby idealizacji Austro-Węgier, próby dowiedzenia, że rozpad monarchii był błędem i niesprawiedliwością, co z kolei wiąże się ściśle z oceną historycznego znaczenia samodzielnych państw utworzonych na byłym jej terytorium. Można nawet stwierdzić, że tendencja ta nabiera obecnie szczególnego znaczenia łącznie z nadal silną, szczególnie w historiografii amerykańskiej tendencją apologetyczną polityki Woodrow Wilsona

* W maju 1964 r. odbyła się w Poznaniu, zorganizowana przez Instytut Zachodni, międzynarodowa sesja naukowa poświęcona węzłowym problemom stosunków słowiańsko-niemieckich (patrz sprawozdanie w „Przeglądzie Zachodnim” nr 3/1964). W niniejszym tomie drukujemy sześć referatów wygłoszonych na tej sesji.

¹ W. M. Turok, *Mnogonacionalnaja monarchija Gabsburgow w oswieszczeniu sowriemiennoj zapadnoj istorijografii*. W: *Sławianogiermanskije otnoszenija*. Moskwa 1964, ss. 24—25.

² Tamże.

³ H. W. Steed, *The Habsburg Monarchy*. London 1919.

jako apostoła niezawisłości małych państw, „obroncy małych narodów i uciskanych narodowości”, „wyzwoliczela i budowniczego” Polski, Czechosłowacji i Jugosławii⁴.

Okazało się nawet, że historiografia prowilsonowska dziwnym sposobem łączy się z pracami jawnie idealizującymi monarchię austro-węgierską i to odnośnie do oceny jej rozpadu i jego skutków historycznych. Pod tym względem bardzo charakterystyczna jest postawa historyka amerykańskiego pochodzenia czechosłowackiego, V. Mamateya, który w swojej książce podkreśla znaczenie Austro-Węgier jako „ważnego elementu systemu równowagi sił w Europie”⁵.

Oczywiście, jeśli współczesnym teoretykom integracji europejskiej wydaje się rzeczą całkowicie normalną szukać argumentacji historycznej w dziejach cesarstwa średniowiecznego doby Ottonów, traktować tzw. kolonizację niemiecką w Polsce i Czechach jako etap integracji europejskiej („rozpatrując sprawę retrospektywnie, niemiecka kolonizacja Europy wschodniej wydaje się ogromną i trwałą zasługą narodu niemieckiego wobec Zachodu”)⁶, albo nawet przedstawiać reakcjonistę Metternicha jako zwolennika „europeizmu”⁷, Święte Przymierze zaś jako model Ligi Narodów, to próba przedstawienia Austro-Węgier pod władzą dynastii Habsburgów jako formy wielonarodowego państwa w Europie nie może wywołać zdziwienia.

Jest rzeczą daleko ważniejszą, że próby przedstawienia Austro-Węgier jako modelu zintegrowanego państwa wielonarodowego w basenie dunajskim wiążą się ściśle z oceną powstania niezawisłych państw słowiańskich na ich gruzach — Polski, Czechosłowacji, Jugosławii — jako wyraźnego błędu historycznego, jako tragicznego nieporozumienia. Z tego punktu widzenia bardzo znamieny jest sąd francuskiego historyka Droza, że rezultatem upadku monarchii Habsburgów i utworzenia na jej terytorium całego szeregu nowych państw była „balkanizacja” Europy⁸. Teza ta jest bardzo rozpowszechniona w zachodniej historiografii burżuazyjnej, która wszystkie nieszczęścia Europy od chwili zakończenia I wojny światowej, kryzys ekono-

⁴ V. Mamatey, *The United States and East Central Europe 1914—1918*. Princeton 1957; I. Kennan, *Russia Leaves the War*. Princeton 1956. Krytyki tej historiografii dokonał A. I. Manusjewicz, *Oktiabr'skaja riwolucija i niezawisimosť Polshi, Czechosłowakii i Jugosławii. Kratkije soobszczeniija Instituta Stawianowiedienija*. Moskwa 1963, nr 39.

⁵ Mamatey, *op. cit.*, s. 381.

⁶ G. Stadtmüller, *Europäische Ostpolitik in der Geschichte*. W: *Schicksalsfragen der Gegenwart*. Bd. I. Tübingen 1957, s. 390.

⁷ R. A. Kann, *Metternich. A Reappraisal of His Impact on International Affairs*. „Journal of Modern History” nr 4/1960. Krytyki tych koncepcji dokonał K. Obermann, *Bemerkungen über die bürgerliche Metternich-Forschung*. „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft” nr 6/1958; M. Żywczyński, *Metternich w świetle nowszej historiografii*. „Kwartalnik Historyczny” nr 2/1961.

⁸ J. Droz, *L'Europe Centrale. Évolution historique de l'idée de „Mitteleurope”*. Paris 1960.

miczny 1. 1929—1933, dojście do władzy Hitlera i wybuch II wojny światowej gotowa jest uzasadniać upadkiem monarchii dunajskiej. I tak jeden z przywódców austriackiej partii ludowej, Joseph Zobl, pisał wyraźnie w czasopiśmie „Donauraum”:

„Gdyby monarchii było sądzone istnieć dłużej, to doprowadziłoby to do szczęśliwego rozwoju Europy środkowej. Niezależnie od formy rządów rozbitcie tego państwa stało się nieszczęściem dla Europy środkowej, zniszczenie zaś bastionu środkowo-europejskiego stało się nieszczęściem dla Europy jako całości”⁹.

Rozumie się samo przez się, że taka uproszczona ocena dwudziestolecia międzywojennego w rozwoju Europy, wychodząca wyłącznie z punktu widzenia analizy rozpadu Austro-Węgier, nie może zadowolić historyków-marksistów. Oczywiście jest, że analiza tego dwudziestolecia powinna się opierać na badaniu ogólnego kryzysu kapitalizmu, nowego układu sił klasowych i politycznych powstałego w rezultacie socjalistycznej Rewolucji Październikowej w Rosji. Problemem rozpadu monarchii Habsburgów nie można zastąpić analizy konkretnego rozwoju stosunków międzynarodowych w Europie, gry politycznej wielkich mocarstw, szczególnie zachodnich z ich kursem *appeasementu* agresorów i doprowadzenia do starcia między faszystowskimi Niemcami a ZSRR oraz tworzenia „kordonu sanitarnego” przeciw Związkowi Radzieckiemu z państw powstałych na gruzach Austro-Węgier.

Historyków-marksistów nie może też zadowolić również druga teza, związana zresztą ściśle z pierwszą, na temat przyczyn upadku monarchii austro-węgierskiej. Jeśli rozbitcie jej było tragiczną pomyłką historyczną dla całego następnego rozwoju Europy, to należałoby sądzić, że i przyczyny tego rozbitcia były przypadkowe i nieuzasadnione. Toteż charakterystycznym znamieniem rozpatrywanej literatury na temat Austro-Węgier jest dążność do pomniejszenia lub ukrycia czynników wewnętrznych, które spowodowały upadek tej monarchii, i do wysunięcia na czoło niemal wyłącznie czynników zagranicznych. W artykule opublikowanym na łamach czasopisma „Donauraum” stwierdza się, że:

„Jednym z największych problemów historii pozostanie zawsze, czy imperium załamałoby się samo z siebie, czy nastąpiło to tylko pod wpływem propagandy zagranicznej”¹⁰.

W związku z tym czynione są próby zatarcia procesu rozpadu Austro-Węgier i wyjaśnienia ich upadku jednym tylko faktem klęski w I wojnie światowej i rozgrywek politycznych mocarstw zwycięskich. Historyk austriacki Heinrich Benedikt pisze:

„40 lat temu złamały one (tj. mocarstwa zachodnie) poprzedni ustrój Europy centralnej”¹¹.

⁹ „Donauraum” nr 2—3/1962, s. 151.

¹⁰ „Donauraum” nr 2/1961, s. 155.

¹¹ „Donauraum” nr 2/1961, s. 155.

Również największy historyk austriacki Hugo Hantsch odrzuca dziejową prawidłowość rozpadu Austro-Węgier:

„W monarchii austro-węgierskiej istniały nie tylko siły i elementy odśrodkowe, lecz także czynniki jednoczące. [...] Możliwości przebudowy monarchii na podstawach współczesnych były dalekie od wyczerpania”¹².

Niedopuszczalność ignorowania czynników wewnętrznych, które doprowadziły do rozpadu monarchii Habsburgów, a przede wszystkim ruchu mas pracujących, była oczywista już dla niektórych najbardziej obiektywnych dawniejszych historyków burżuazyjnych, np. dla badacza czechosłowackiego J. Opočenského¹³.

Po szeregu prac historyków radzieckich, czechosłowackich, polskich i jugosłowiańskich¹⁴ tezę o nieprawidłowości rozpadu Austro-Węgier można uważać za ostatecznie odrzuconą. Decydującą rolę w rozpadzie monarchii odegrał ruch rewolucyjny mas pracujących pod wpływem Rewolucji Październikowej. Sytuacja rewolucyjna zaczęła narastać w tej monarchii zanim okazała się nieuchronność jej klęski wojennej. Co się zaś tyczy polityki aliantów i USA, to ich dążność do likwidacji monarchii Habsburgów zarysowała się dopiero po całkowitym przygotowaniu jej rozpadu przez czynniki wewnętrzne.

Jednakże, jeśli teza o nieprawidłowości rozpadu Austro-Węgier jest niesłuszna, jeśli główną przyczyną ich upadku były czynniki natury wewnętrz-

¹² Actes du Congrès. Congrès International de sciences historiques. Stockholm. 21—28 VIII 1960. Upsala 1962, s. 243.

¹³ J. Opočenský, *Konec monarchie Rakousko-Uherské*. Praha 1928.

¹⁴ M. W. Misko, *Oktiabr'skaja riewolucija i wosstanowienije niezawisimosti Polši*. Moskwa 1957; A. I. Manusjewicz, *op. cit.*; W. W. Malina, *Wielikaja Oktiabr'skaja socjalistyczeskaja riewolucija i razwitiije riewolucyjnogo dwiżenija w Słowakii w 1918—1920 godach*. W: *Iz istorii riewolucyjnogo dwiżenija narodow Czechosłowakii*. Moskwa 1959; A. C. Klewanski, *Wielikaja Oktiabr'skaja socjalistyczeskaja riewolucija i riewolucyjnyj podjom w Czechosłowakii 1918—1920*. W: *Iz istorii Wielikoj Oktiabr'skoj socjalistyczeskaj riewolucii*. Moskwa 1957. I. B. Szmieral, *Problemy obrazowanija i stanowienija burżuaznoj Czechosłowackoj riewolucyjnoji w zarubieżnoj istoriografii*. W: *Uczonyje zapiski Instituta Sławianowiedienija*, t. 28. Moskwa 1964; J. A. Pisariow, *Narastanije riewolucyjnoji situacii w Sierbii, Chorwacii i Słowenii w 1917—1919 godach i intierwiencija Antanty*, tamże, t. 7. Moskwa 1953; W. M. Turok, *Krizis riewolucyjnogo rieżima Gabsburgow (janwar'-mart 1918 goda)*, tamże, t. 7. Moskwa 1953; tegoż, *Oczerki istorii Awstirii 1918—1929*, Moskwa 1955; *Wielikaja Oktiabr'skaja socjalistyczeskaja riewolucija i swoboda Czechosłowakii*. Moskwa 1951; I. Wiesiełyj, *Obrazowanije Kommunistyczeskaj partii Czechosłowakii*. Moskwa 1956; E. Szolle, *Raboczeje dwiżenije w czechskich ziemiach wo wriemja mirowoj imperialisteskaj wojny 1914—1918 godow*. Moskwa 1955; M. Gosiorowski, *Dejiny slovenskeho hnutia (1848—1918)*. Bratislava 1958; J. Kowalski, *Wielka Październikowa riewolucja socjalistyczna a wyzwolenie Polski*. Warszawa 1952; J. Kuźmiński, *Wiś w walce o Polskę Ludową 1918—1920*. Warszawa 1960; F. Čulniovic, *1918 na Jadranu*. Zagreb 1951.

nej a nie zagranicznej, to odpada również trzecia istotna teza z uporem rozwijana przez współczesną „integracyjną” historiografię burżuazyjną. Jeśli Austro-Węgry załamały się pod naciskiem ruchu rewolucyjnego wewnątrz imperium, jeśli rozerwały je sprzeczności narodowościowe, to nie ma żadnych podstaw, aby traktować Austro-Węgry jako miniaturową, środkowo-europejską Ligę Narodów, jak to czyni Droz¹⁵.

Dlatego też nie można idealizować warunków gospodarczego i kulturalnego rozwoju narodów zamieszkujących Austro-Węgry. Nie zamykając oczu na czynniki rozwoju związków gospodarczych między różnymi częściami monarchii i na pozytywne zjawisko wymiany kulturalnej, należy odrzucić tę entuzjastyczną charakterystykę, którą dał Hugo Hantsch:

„W łączności swoich ziem i narodów monarchia była wielkim mocarstwem, jednolitą całością ekonomiczną i administracyjną, jednolitym, twórczym czynnikiem kulturalnym o znaczeniu ogólnoeuropejskim. Te narody, które z pomocą systematycznej propagandy sugerowały, że są uciskane, że jęczą pod jarzmem obcego panowania, otrzymywały od monarchii przede wszystkim korzyści”¹⁶.

Powyższa charakterystyka powtarza niemal dosłownie to, co głosił Heinrich Srbik:

„Do momentu wstąpienia w ostatni ciężki bój nasza Austria była zacisną, choć niedoskonałą, przystanią dla wszystkich swych narodów, z których żaden nie był uciskany. Austria była państwem kulturalnym najwyższej kategorii”¹⁷.

Analogiczną koncepcję Austro-Węgier jako państwa zintegrowanego i rozwijającego się rytmicznie daje Kurt Wesseli:

„Monarchia austro-węgierska stanowi klasyczny ideał wszystkich zwolenników integracji i stworzenia wielkiego obszaru ekonomicznego. [...] W monarchii tej idealnie uzupełniały się przemysłowy zachód i rolniczy wschód”¹⁸.

Dobrze jest znana ostrość sprzeczności narodowościowych w Austro-Węgrzech, gdzie były one ponadto sztucznie podniecane przez klasy panujące Austrii i Węgier. Wyklucza to oczywiście zgodę z podobnie idealizującą oceną monarchii Habsburgów. Ci ostatni wcale nie starali się o przezwyciężenie tych sprzeczności. Świadczy o tym fakt, że w polityce ich nigdy nie znalazł wyrazu program federalistyczny, co zresztą zmuszeni są przyznać również aktywni apologety monarchii Habsburgów. Droz pisze.

„Jeśli Franciszek Józef nie zdecydował się na zmianę *status quo* na rzecz federalizmu, to wynikało to z obawy, że federalizm nie obroni różnych części jego imperium przed pożądaniami sąsiadów, lecz przeciwnie — zachęci do nich”¹⁹.

¹⁵ J. Droz, *op. cit.*

¹⁶ H. Hantsch, *Die Geschichte Österreichs*. Bd. II. Graz 1962, s. 543.

¹⁷ H. R. von Srbik, *Aus Österreichs Vergangenheit. Von Prinz Eugen zu Franz Joseph*, Salzburg 1949, s. 270.

¹⁸ „Donauraum” nr 4/1958, s. 234.

¹⁹ J. Droz, *op. cit.*, s. 165.

Tak więc nie ulega wątpliwości, że rozdzierane sprzecznościami wewnętrznymi Austro-Węgry nie były i nie mogły być modelem (a tym bardziej „idealnym”) zintegrowanego wielonarodowego państwa w Europie. Jasne jest również polityczne podłoże przedstawionego poglądu na monarchię Habsburgów. Współcześni teoretycy integracji starają się przeciwstawić państwu narodowemu, wywodzącemu się z w. XIX, zintegrowane państwo kapitalistyczne XX w., zdolne — jak piszą — do przeciwstawienia się „reżimom totalitarnym”²⁰. Chodzi o uzasadnienie nieodzowności utworzenia ponadnarodowego państwa europejskiego jako przeciwwagi krajów socjalistycznych. Sens polityczny integracyjnych haseł „jedności europejskiej”, „wspólnoty europejskiej” itd. został wystarczająco jasno sformułowany przez czołowego zachodniemieckiego „rzeczoznawcę wschodu” — Ericha Kaisera:

„Niemcy nie kończą się na Łabie, Odrze lub Wiśle. Podobnie i Europa rozpościera się poza te rzeki w głąb przestrzeni wschodnich. Niemcy stanowią awangardę i są pionierem tego ogólnoeuropejskiego procesu. W jednym rzędzie z tym, czego dokonano w dziedzinie współpracy międzynarodowej z innymi narodami europejskimi, zasługą ich jest rozszerzenie chrześcijaństwa, podniesienie kultury, zabezpieczenie porządku. Zasługi te pozwalają im pretendować do równego przedstawicielstwa we wspólnocie politycznej i ekonomicznej”²¹.

W tym samym celu politycznym powstaje obecnie na Zachodzie legenda o „błogosławionej” monarchii Habsburgów, „nacjonalizm czeski” jest przeciwstawiany „misji narodowej” Austro-Węgier w basenie dunajskim²², „dowodzi się”, że „tragedia Austrii była jednocześnie tragedią Europy”²³.

W polemice z burżuazyjnymi historykami-integralistami w kwestii dziejów Austro-Węgier, która przybiera zapewne szczególnie szerokie rozmiary w związku ze światowym kongresem historyków w Wiedniu w 1965 r., historycy-marksiści nie mogą ograniczać się do wykazywania bezpodstawności tych czy innych sądów swoich przeciwników. Burżuazyjno-integracyjnym ujęciom dziejów Austro-Węgier należy przeciwstawić marksistowską koncepcję historii monarchii dunajskiej. Dla wypracowania takiej koncepcji jednak nie wystarczą badania prowadzone w zakresie ściśle lokalnym i narodowym. Austro-Węgry powinny stać się przedmiotem specjalnego i kompleksowego badania na tle całości problematyki historii najnowszej.

Zadaniem naszym jest tylko zaznaczyć krąg tych problemów, które wymagają takiego kompleksowego i wszechstronnego zbadania przez historyków Związku Radzieckiego, Czechosłowacji, Węgier, Jugosławii, Polski i Niemieckiej Republiki Demokratycznej.

²⁰ *The Political Economy of American Foreign Policy. Its Concepts. Strategy and Limits. Report of a Study Group.* New York 1955, nr 4, s. 396—397.

²¹ K. Popiołek, *Jeuropijskaja ugroza zapadnogiermskogo impierializma.* Moskwa 1962, s. 351—352.

²² *Deutschlands Ostproblem.* Würzburg 1959, s. 82.

²³ H. Hantsch. *op. cit.*, s. 543.

Nie ulega wątpliwości, że imperialistyczne Austro-Węgry, niezależnie od swego zacofania społeczno-ekonomicznego i przeżytków feudalnych, obiektywnie stały z początkiem XX w. wobec perspektywy rewolucji socjalistycznej, w której toku mogły być rozwiązane również ogólnodemokratyczne zadania. Warto jednak głęboko zanalizować przyczyny tego, że rewolucja taka, którą kierować mógł tylko proletariats z internacjonalistyczną rewolucyjną partią markistowską na czele, nie nastąpiła w Austro-Węgrzech. Należy zbadać, w wyniku jakich czynników subiektywnych masy pracujące Austro-Węgiei i tamtejsza Socjaldemokracja okazały się nieprzygotowane do rozwiązania zadań rewolucji socjalistycznej.

Przestudiowanie związanych z tym problemem zagadnień ruchu robotniczego i socjalistycznego w Austro-Węgrzech przyczyni się jednocześnie do zrozumienia genezy ich rozpadu, albowiem rzeczywiście demokratyczne rozwiązanie kwestii narodowej nie było możliwe w warunkach utrzymania się kapitalistycznych Austro-Węgiei, w ramach imperialistycznej monarchii Habsburgów.

Osobnym zadaniem jest zbadanie kwestii wspólnoty i sprzeczności interesów różnych narodowych grup klas panujących, kwestii solidarności klasowej na tle konfliktów ekonomicznych i politycznych między różnymi grupami narodowymi burżuazji monarchii habsburskiej.

Bardzo wielką i odrębną grupę zagadnień tworzą problemy międzynarodowej pozycji Austro-Węgiei w dobie imperializmu. Historycy-marksści muszą jeszcze rozstrzygnąć kwestię, w jakim stopniu niezwykle zaostrzona i skomplikowana sytuacja międzynarodowa w Europie w epoce imperializmu przyczyniała się do umocnienia monarchii Habsburgów i jak silne były w przeddzień wybuchu I wojny światowej te czynniki zagraniczne, które stawiały pod znakiem zapytania nienaruszalność imperium.

W literaturze niejednokrotnie już stwierdzano, że penetracja ekonomiczna i polityczna imperializmu niemieckiego w Austro-Węgrzech stanowiła cechę charakterystyczną rozwoju monarchii nie tylko w latach I wojny światowej, lecz także wcześniej. Wszechstronne zbadanie tego procesu, który bezspornie zagrażał narodom Austro-Węgiei, szczególnie zaś słowiańskim, całkowitym ich ujarzmieniem, pozwoli również na wyświetlenie przyczyn ich upadku. Szczególnie ważne jest prześledzenie wpływu proniemieckiej orientacji Austro-Węgiei i penetracji imperializmu niemieckiego na wewnętrzny ich rozwój, m. in. na kwestię narodowościową.

W związku z tym szczegółowego zbadania wymagają plany tzw. *Mittel-europcy*, wysuwane w okresie przygotowań i w toku I wojny światowej. Studia te zostały już bardzo trafnie zainicjowane w najnowszej historiografii polskiej²⁴. Osobną uwagę należy poświęcić echu tych planów w społeczeństwach krajów słowiańskich.

²⁴ A. Pajewski, *Mitteleuropa. Studia z dziejów imperializmu niemieckiego*. Poznań 1959.

Jednocześnie ważnym problemem jest kwestia wpływu prądów pangermańskich wśród burżuazji austriackiej na rozwój reakcyjnych idei panslawistycznych i nacjonalistycznych w słowiańskich okręgach imperium.

Wreszcie przed historykami-marksistami staje ogromnie ważna kwestia przyczyn stosunkowo późnego formowania się narodu austriackiego. Nie ulega wątpliwości, że zjawisko to było związane z warunkami rozwoju wewnętrznego Austro-Węgier. Należy jednak problem ten zbadać ze specjalnego punktu widzenia historyków kultury. Trafne rozwiązanie tego zagadnienia zbliży badaczy do zrozumienia rozwoju politycznego mniejszości niemieckiej na nieaustriackich obszarach byłej monarchii Habsburgów.

Tak się, naszym zdaniem, przedstawia ten dość szeroki, choć oczywiście niepełny krąg problemów wymagających koordynacji wysiłków historyków europejskich krajów socjalistycznych w związku z rozwijającą się dyskusją z burżuazyjnymi „integralistami” nad szczegółowymi problemami dziejów imperialistycznych Austro-Węgier.

(Z rosyjskiego przetłumaczył Jerzy Krasuski)